

УДК: 159.94

orcid.org/0000-0001-1699-7859

doi.org/10.5281/zenodo.888790

К.І. Фоменко

Національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди, м. Харків

ПСИХОДІАГНОСТИКА ПРОВІДНОЇ РЕПРЕЗЕНТАТИВНОЇ СИСТЕМИ

У статті представлено характеристику методики психодіагностики провідної репрезентативної системи. Подана методика діагностики провідної репрезентативної системи спрямована на вивчення міри розвитку візуального, аудіального та кінестетичного каналів сприйняття. Надійність і валідність методики емпірично доведено. У статті подано психометричні характеристики розроблених методик та стимульний матеріал.

Ключові слова: провідна репрезентативна система, канали сприйняття, психодіагностика, аудіальна, візуальна, кінестетична репрезентативні системи.

К.И. Фоменко

ПСИХОДІАГНОСТИКА ВЕДУЩЕЙ РЕПРЕЗЕНТАТИВНОЇ СИСТЕМИ

В статті представлена характеристика методики психодіагностики ведущей репрезентативної системи. Представлена методика діагностики ведущей репрезентативної системи направлена на изучение степени развития визуального, аудіального и кінестетического каналов восприятия. Надежность и валидность методики емпірически доказаны. В статті представлені психометрические характеристики разработанных методик и стимульний матеріал.

Ключевые слова: ведущая репрезентативная система, каналы восприятия, психодіагностика, аудіальная, візуальная, кінестетическая репрезентативные системы.

K.I. Fomenko

PSYCHODIAGNOSIS OF THE LEAD REPRESENTATIONAL SYSTEM

The article describes the characteristics of the psychodiagnostic method of the lead representational system. The presented diagnostic technique of the the lead representational system is aimed at studying the degree of development of the visual, auditory and kinesthetic channels of perception. The reliability and validity of the methodology are empirically proven. The article presents psychometric characteristics of the developed methods and stimulus material.

Keywords: lead representational system, channels of perception, psychodiagnosics, audial, visual, kinesthetic representational systems.

Актуальність дослідження. Актуальність дослідження обумовлена обмеженням сучасного україномовного валідного та надійного діагностичного інструментарію методами вивчення особливостей репрезентативних систем.

Міра наукової розробки проблеми. Проблематика репрезентативних систем розроблена у межах нейролінгвістичної парадигми. Серед вітчизняних дослідників репрезентативних систем слід зазначити дослідження Б.В. Хомуленка [6; 7], в яких подано аналіз візуальної, аудіальної, тональної, кінестетичної екстерорецептивної, кінестетичної інтерорецептивної, кінестетичної пропріорецептивної, ольфакторної, густаторної репрезентативних систем. І.О. Зуєвим було розроблено методику діагностики репрезентативних систем в освіті [1] показано, що у розвитку словесно-логічного мислення школярів, які вчилися в системі розвивального навчання порівняно з учнями з традиційної системи встановлена менша залежність від домінування в них тієї чи іншої репрезентативної системи [3]. І.В. Гордієнко-Митрофановою розглянуто репрезентативні системи у дітей початкової школи в процесі оволодіння іготехнічною компетентністю та показано ключову роль кінестетичної репрезентативної системи у ньому [1]. Репрезентативні системи людини “візуальність”, “кінестетичність”, “аудіальність” були розглянуті у батареї тестів Т.М. Орлової та О.М. Доброродневим [4], методиці домінуючої репрезентативної модальності С. Єфремцева [5].

Вклад матеріалів дослідження. Розроблена методика спрямована на вивчення провідної репрезентативної системи.

У концептуальну модель методики було покладене уявлення про те, що людині властиві три базові репрезентативні системи – візуальна, аудіальна та кінестетична, кожна з яких може бути провідною. На відміну від відомих уявлень нейролінгвістичного програмування, відповідно до яких кожний індивід має характеризуватись лише однією провідною репрезентативною системою, ми припустили, що особистість може поєднувати різні канали сприйняття для оцінки отриманої зовнішньої інформації, тим самим не маючи одного провідного з них. Розроблений опитувальник передбачає оцінку трьох репрезентативних систем особистості. Частина питань була взята з відомого опитувальника дослідження домінуючої перцептивної модальності [5], частина пунктів є оригінальними. Загальна кількість тверджень в первинному варіанті опитувальника – 90 (по 30 на кожному шкалу).

Дискримінативна та конвергентна валідність розробленої методики перевірялись за допомогою методик методики дослідження репрезентативних систем Б. Льюїса та Ф. Пьюселіка [8], методикою діагностики здат-

ності до імагінації (Т.Б. Хомуленко, К.М. Родіна).

Методика діагностики провідної репрезентативної системи характеризується інтраіндивідуальною стійкістю та розподілом близьким до нормального. Для кожного твердження досліджуваним пропонувалося вибрати одну із п'яти варіантів відповідей згідно зі шкалою Лайкерта. Досліджуваним пропонувалося наступна *інструкція*: «Вам будуть запропоновані твердження, міру згоди з якими ви маєте оцінити у балах від 1 до 5, де: 1 – повністю не згодний, 2 – не згодний, 3 – складно відповісти, 4 – згодний, 5 – повністю згодний».

Надійність методики. Першим кроком в обробці отриманих «сирих» даних була перевірка внутрішньої узгодженості опитувальника. Для цього розраховувалася статистика альфа Кронбаха для шкали, що включає всі 90 пунктів. Величина альфа Кронбаха для шкали із 90 запитань склала 0,681, що є дещо нижчою за мінімально припустиму величину, яка становить 0,7.

Видалення пунктів 14 «Люблю читати під час їжі», 16 «У мене є схильність до повноти», 25 «Після довгої їзди на машині довго приходжу в себе», 38 «Коли слухаю музику, відбиваю такт ногою», 49 «У мене досить приємний голос», 50 «Легко розпізнаю почуті у фільмі чи пісні іноземні слова» які погіршували психометричний показник одномоментної надійності, привело до збільшення величини альфа Кронбаха, яка становить 0,727 і є прийнятною величиною внутрішньої узгодженості пунктів опитувальника репрезентативних систем. Таким чином, подальшій факторизації піддавались 84 пункти опитувальника.

У результаті експлораторного факторного аналізу (з кутовим обертанням) було виділено шість факторів, які не корелюють один з одним (0,010-0,019).

Перший фактор (інформативність 13,45%) утворили пункти: 17, 1, 19, 35, 41, 47, 51, 54, 55, 76, 80, 78 (представлені у порядку зменшення факторного навантаження). Зміст пунктів, що утворили даний фактор, (наприклад, пункт 17 «Охоче і багато фотографую») вказує на те, що він може бути позначений як фактор візуальної репрезентативної системи. Пункт 46, що увійшов до фактору мав статистично не значуще навантаження, тому був виключений з кінцевої версії опитувальника.

Другий фактор (інформативність 11,17%) об'єднав наступні пункти: 5, 8, 24, 10, 12, 21, 28, 29, 38, 45, 48, 50, 53, 52 (також перераховані у порядку убавання факторного навантаження). Пункт 49, що увійшов до фактору мав статистично не значуще навантаження, тому був виключений з кінцевої версії опитувальника. Психологічний зміст пунктів, що утворили цей фактор (показовим є пункт 5 із найбільшим навантаженням (0,786) «В

автомобілі колір для мене має значення», полягає в тому, що він також відображає візуальну репрезентативну систему.

Відмінності у змісті пунктів першого та другого факторів полягають у тому, що до першого увійшли твердження, які розкривають схильність людей з візуальною репрезентативною системою до спостереження природи та творів мистецтва, а другий – про використання візуального каналу для вирішення практичних завдань життя. Для зручності визначення домінуючої репрезентативної системи ми об'єднали пункти цих двох факторів в одну шкалу – *візуальна репрезентативна система*.

Третій фактор (інформативність 10,34%) утворили пункти: 32, 11, 3, 25, 69, 26, 70, 27, 37, 71, 84 (представлені у порядку зменшення факторного навантаження). Зміст пунктів фактору (наприклад, пункт 32 «Люблю займатися мобільним спортом або виконувати будь-які моторні вправи, іноді і потанцювати») вказує на те, що він може бути позначений як фактор кінестетичної репрезентативної системи. Загалом фактор містить твердження, що стосуються переваги рухової діяльності та прагнення до комфорту та зручності.

Четвертий фактор (інформативність 10,13%) об'єднав наступні пункти: 2, 7, 13, 23, 34, 39, 56, 57, 59, 65, 67 (також перераховані у порядку убування факторного навантаження). Психологічний зміст пунктів, що утворили цей фактор (показовим є пункт 2 із найбільшим навантаженням (0,706) «Часто наспівую собі потихеньку», полягає в тому, що він відображає аудіальну репрезентативну систему. До зазначеного фактору увійшли твердження, які вказують на музичність респондента.

П'ятий фактор (інформативність 9,43%) утворили пункти: 40, 43, 4, 9, 72, 73, 20, 36, 63, 64, 62, 61, 74, 75, 79 (представлені у порядку зменшення факторного навантаження). Зміст пунктів, що утворили даний фактор, (наприклад, пункт 40 «Рукописання багато говорить мені про особистість») вказує на те, що він може бути позначений як фактор кін естетичної репрезентативної системи. Пункт 16, що увійшов до фактору мав статистично не значуще навантаження, тому був виключений з кінцевої версії опитувальника. На відміну від другого фактору, який був також названий кінестетичним, зміст цього фактору розкривається в твердженнях, що відносяться до ольфакторної, маскової, тактильної модальностей.

Шостий фактор (інформативність 7,19%) об'єднав наступні пункти: 6, 83, 15, 14, 30, 31, 18, 22, 42, 33, 58, 60, 77, 66, 81 (також перераховані у порядку убування факторного навантаження). Психологічний зміст пунктів, що утворили цей фактор (показовим є пункт 6 із найбільшим навантаженням (0,642) «Впізнаю по крокам, хто ввійшов у приміщення», полягає в тому, що він відображає аудіальну репрезентативну систему.

Таким чином, пункти першого та другого факторів можна умовно об'єднати до шкали візуальної репрезентативної системи, пункти третього та п'ятого факторів – до кінестетичної репрезентативної системи, а пункти четвертого та шостого факторів – до аудіальної репрезентивної системи.

Побудова нормативної шкали. В таблиці 1 представлені описові статистики «Методики психодіагностики провідної репрезентативної системи».

Таблиця 1

Описові статистики «Методики психодіагностики провідної репрезентативної системи»

Показники репрезентативної системи	Описові статистики			
	Mean	Min	Max	St.d.
Візуальна	77,23	27,00	135,00	32,77
Аудіальна	74,65	27,00	135,00	28,12
Кінестетична	75,21	27,00	135,00	29,34

При розбивці на три інтервали граничні значення норми для показників репрезентативних систем становлять 60-100 балів.

Бланк методики та ключ до нього представлені у додатку.

Ретестова надійність опитувальника. Повторне тестування однієї і тієї ж вибірки (100 респондентів) було проведено з інтервалом у три тижні. Кореляція між результатами першого та другого тестування виявилася на рівні $r = 0,796$, що свідчить про високу ретестову надійність опитувальника.

Конвергентна та дискримінативна валідність методики перевірялась шляхом визначення кореляційних зв'язків показників репрезентативних систем та здатності до імагінації (конвергентна валідність), та опитувальником Б. Льюїса та Ф. Пьюселіка [8] (дискримінативна валідність).

Існують статистично значущі зв'язки між легкістю і яскравістю імагінації з показниками візуальної репрезентативної системи (0,471, та 0,346 $p < 0,0001$). Існують позитивні зв'язки між трансформованістю і сенсорністю імагінації з кінестетичною репрезентативною системою (0,441 та 0,342, $p < 0,0001$ відповідно), а також з аудіальною репрезентативною системою (0,457, $p < 0,0001$). Отже, висока здатність до імагінації загалом, легкість в створенні яскравих образів уяви властива досліджуваним з візуальною репрезентативною системою. Здатність доволіно трансформувати об'єкт уяви розкривається більшою мірою у досліджуваних з кінестетичною репрезентативною системою. Сенсорність як наявність відчуттів різних модальностей, крім візуальною, характеризує досліджуваних з аудіа-

льною та кін естетичною репрезентативними системами. Статистично значущих зв'язків між показниками репрезентативних систем методики та тими ж показниками у методиці Б. Льюїса та Ф. Пьюселіка встановлено не було.

Висновки. Розроблена психодіагностична методика відповідає сучасним вимогам до психометричного обґрунтування психодіагностичного інструментарію. Стандартизація методики показала його високу тест-ретестову надійність та валідність. Методика діагностики провідної репрезентативної системи може бути використана для психодіагностики оброчної уяви особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.Гордієнко-Митрофанова І.В. Розвивально-ігровий комплекс, побудований для впровадження в навчальний процес ігор-маніпулятивів (початкова школа) // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Психологія. Х.: ХНПУ, 2014. Вип. 48. С. 51-61.

2.Зуєв І. О. Методика діагностики репрезентативних систем в освіті // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Психологія. Х.: ХНПУ, 2007. Вип. 22. С. 84-91.

3.Зуєв І.О. Особливості представлення інформації в різних репрезентативних системах // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. № 913. серія Психологія. 2010. С. 60-63.

4.Особливості відчуття та сприйняття. Тести для всіх: упорядн. Т.М. Орлова; передм. О.М. Доброднева. К.,1993. С. 29-31.

5.Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. М., Изд-во Института Психотерапии. 2002. 490 с.

6.Хомуленко Б.В. Верифікація брехні через інтерпретацію невербальних візуальних маркерів в контексті комунікації // Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. № 42. Ч.1. С. 228-235.

7.Хомуленко Б.В. Верифікація брехні: розширена модель репрезентативних систем // Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. № 42. Ч.2. С. 189-196.

8.Хомуленко Т.Б., Крамченкова В.О. Методика проективної діагностики тілесного Я // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». Випуск 5. Том 2. Херсон, 2016. Вип. 5. С. 39-45.

9.Хомуленко Т.Б. Психотехнології саморегуляції тілесного: навчально-методичний посібник. Х.: Діса плюс, 2017. 45с.

10. Lewis B. and Pucelik B. Magic Demystified: A Pragmatic Guide to Communication and Change. Metamorphous Press, 1982. 160 p.

1. Gordienko-Mitrofanova I.V. Rozvival'no-igrovij kompleks, pobudovaniy dlja vprovadzhenija v navchal'nij proces igor-manipuljativiv (pochatkova shkola) // Visnik Harkivs'kogo nacional'nogo pedagogichnogo universitetu imeni G.S. Skovorodi. Psihologija. H.: HNPU, 2014. Vip. 48. S. 51-61.

2. Zuev I. O. Metodika diagnostiki reprezentativnih sistem v osviti // Visnik Harkivs'kogo nacional'nogo pedagogichnogo universitetu imeni G.S. Skovorodi. Psihologija. H.: HNPU, 2007. Vip. 22. S. 84-91.

3. Zuev I.O. Osoblivosti predstavlenija informacii v riznih reprezentativnih sistemah // Visnik Harkivs'kogo nacional'nogo universitetu imeni V.N. Karazina. № 913. serija Psihologija. 2010. S. 60-63.

4. Osoblivosti vidchuttja ta sprijnjattja. Testi dlja vsih: uporjadn. T.M. Orlova; peredm. O.M. Dobrorodneva. K., 1993. S. 29-31.

5. Fetiskin N.P., Kozlov V.V., Manujlov G.M. Social'no-psihologiceskaja diagnostika razvitija lichnosti i malyh grupp. M., Izd-vo Instituta Psihoterapii. 2002. 490 s.

6. Homulenko B.V. Verifikacija brehni cherez interpretaciju neverbal'nih vizual'nih markeriv v konteksti komunikacii // Visnik HNPU imeni G.S. Skovorodi. № 42. Ch.1. S. 228-235.

7. Homulenko B.V. Verifikacija brehni: rozshirena model' reprezentativnih sistem // Visnik HNPU imeni G.S. Skovorodi. № 42. Ch.2. S. 189-196.

8. Homulenko T.B., Kramchenkova V.O. Metodika proektivnoï diagnostiki tilesnogo Ja // Naukovij visnik Hersons'kogo derzhavnogo universitetu. Serija «Psihologichni nauki». Vipusk 5. Tom 2. Herson, 2016. Vip. 5. S. 39-45.

9. Homulenko T.B. Psihotehnologii samoreguljacii tilesnogo: navchal'no-metodichnij posibnik. H.: Disa pljus, 2017. 45s.

10. Lewis B. and Pucelik B. Magic Demystified: A Pragmatic Guide to Communication and Change. Metamorphous Press, 1982. 160 p.

ДОДАТОК

Психодіагностика провідної репрезентативної системи (Фоменко К.І.)

Інструкція: оцініть, будь ласка міру Вашої згоди з наступними твердженнями за шкалою: «повністю не згодний 1_2_3_4_5 повністю згодний»

1. Люблю спостерігати за хмаринками і зірками.
2. Часто наспівую собі потихеньку.
3. Не визнаю моду, яка некомфортна.
4. Люблю ходити у сауну, баню.
5. В автомобілі колір для мене має значення.
6. Впізнаю по крокам, хто ввійшов у приміщення.
7. Мене розважає копіювання діалектів.
8. Зовнішньому вигляду придаю важливе значення.
9. Мені подобається приймати масаж.
10. Коли є час, люблю спостерігати за людьми.
11. Погано себе почуваю, коли не насолоджуюсь рухом.

12. Коли бачу у вітрині одяг, знаю, що мені буде добре в ньому.
13. Коли слухаю стару мелодію, до мене повертається минуле.
14. Люблю поговорити по телефону.
15. Віддаю перевагу слухати розповідь, яку хтось читає, ніж читати самому.
16. Охоче і багато фотографую.
17. Довго пам'ятаю, що мені сказали приятелі або знайомі.
18. Легко віддавати гроші за квіти, тому що вони прикрашають життя.
19. Увечері люблю прийняти гарячу ванну або душ.
20. Намагаюсь записувати свої особисті справи.
21. Часто розмовляю з собою.
22. Тембр голосу багато говорить мені про людину.
23. Придаю значення манері одягатися, властивій іншим.
24. Люблю потягуватися, розправляти кінцівки, розминатися.
25. Занадто тверда або занадто м'яка постіль для мене мука.
26. Мені нелегко знайти зручне взуття.
27. Люблю дивитись теле- та відеофільми.
28. Навіть через багато років я можу впізнати особу, яку коли-небудь бачив/ла.
29. Люблю ходити під дощем, коли краплі стукають по парасольці.
30. Люблю слухати, коли говорять.
31. Люблю займатися мобільним спортом або виконувати будь-які моторні вправи, іноді і потанцювати.
32. Коли близько тикає будильник, не можу заснути.
33. У мене є непогана стереоапаратура.
34. На відпочинку люблю оглядати пам'ятники архітектури.
35. Терпіти не можу бруд і безлад.
36. Не люблю синтетичні тканини.
37. Вважаю, що атмосфера у приміщенні залежить від освітлення.
38. Часто ходжу на музичні концерти.
39. Рукостискання багато говорить мені про особистість.
40. Охоче відвіую галереї та виставки.
41. Серйозна дискусія - це цікаво.
42. Через дотик можна сказати значно більше, ніж словами.
43. У гомоні не можу сконцентруватися.
44. Добре пам'ятаю обличчя людей.
45. На відпочинку віддаю перевагу прогулянкам у мальовничій місцевості.
46. По фігурі людини легко можу уявити одяг, що пасуватиме їй.
47. Люблю довго сидіти с Інтернеті.
48. Віддаю перевагу сайтам, оздобленим цікавими фото.
49. Коли намагаюсь щось вивчити чи запам'ятати, креслю схеми та малюнки.
50. Інформація, подана у схемах, діаграмах та малюнках мені більш зрозуміла.
51. У дитинстві у книжках більш за все любив/ла чудові ілюстрації.
52. У мене є улюблені художники.

53. Люблю співати в караоке.
54. Добре пам'ятаю вірші і пісні.
55. Люблю слухати аудіо книжки.
56. Я добрий знавець музики.
57. Звуки природи (дощу, птахів, моря) заспокоюють мене.
58. Мене дратує близькість незнайомих людей у транспорті.
59. Запахи мають велике значення у моєму житті.
60. Люблю добру парфумерію.
61. Маю особливі кулінарні уподобання.
62. Іноді співаю, приймаючи душ.
63. Розрізняю спів різних птахів та звуки тварин.
64. Віддаю перевагу опері над балетом.
65. Мені б сподобалась професія сомельє (фахівця з дегустації вина).
66. Досить швидко розучую танцювальні рухи.
67. Люблю займатись фізичними вправами, фітнесом.
68. На відпочинку із задоволенням граю у спортивні ігри (бадмінтон, пінг-понг, волейбол, футбол тощо).
69. Легко справляюся із дрібною ручною роботою (пришити гудзик, забити цвях).
70. Із задоволенням куховарю.
71. Я би з радістю спробував/ла зайнятись гончарством.
72. Думаю, у мене б добре вийшло робити паперові фігурки оригамі.
73. Люблю живопис.
74. Коли намагаюся щось вивчити чи запам'ятати, проговорюю декілька разів матеріал.
75. Люблю природу і мальовничі краєвиди.
76. Люблю керувати транспортним засобом, відчувати швидкість.
77. Подорожуючи, намагаюся зайняти місце біля вікна.
78. Впізнаю голос по телефону, навіть почув його лише раз до цього.
79. Люблю красиві аксесуари, прикраси.
80. У спілкуванні я дуже чутливий до інтонацій співрозмовника.
81. Віддаю перевагу натуральним тканинам в одязі та шкіряному взуттю, не дивлячись на те що вони є дорожчими.

Ключ: підраховується сума балів за шкалами:

1. Візуальна репрезентативна система 1, 5, 8, 10, 12, 16, 18, 20, 23, 27, 28, 34, 37, 40, 44, 45, 46, 47, 47, 49, 50, 51, 52, 73, 75, 77, 79.

2. Аудіальна репрезентативна система 2, 6, 7, 13, 14, 15, 17, 21, 22, 29, 30, 32, 33, 38, 41, 43, 53, 54, 55, 56, 57, 62, 63, 64, 74, 78, 80.

3. Кінестетична репрезентативна система 3, 4, 9, 11, 19, 24, 25, 26, 31, 35, 36, 39, 42, 58, 59, 60, 61, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 76, 81.

Надійшла до редколегії 25.05.2017 р.